

ЧЕДО ВУКОВИЋ

МИХАИЛО ЛАЛИЋ — ПЈЕСНИК ИСТИНЕ

Знано је да писци трагају за истинама у стварности — али, за својим истинама. Књига „Михаилу Лалићу у почаст“ доприносиће, надам се, истраживањима Лалићевих књижевних истина. Стога о Лалићу, као страсном поборнику свијета истине, биће ријечи у овој сажетој ријечи.

„Отац историје“ и врсни приповједач Херодот биљежи: „Мо-рам да изразим једно мишљење које многима неће бити по вољи, али се ја ипак нећу устезати да кажем истину“.

Што на ријечи, то на дјелу. Херодот, зарад истине, збори о херојству, мудрости и етичности старих Хелена, али не заборавља њихова издајства, подмитљивост и суревњива надгорњавања. За њега то није наличје већ рана и краста на лицу. Он, родом из Халикарнаса, мирним тоном саопштава да су се његови Хеликарнашани борили на страни освајача Ксеркса — против своје Хеладе. Туђину су симболично дали земљу и воду — у знак покорности.

Петар први цетињски збораше Црногорцима: „Моји драги јунаци“. До самозаборава предао се својем народу цијенећи његове врлине и вриједности. Но — посланице свједоче — Петар I бацаше у лице Црногорцима и клетве и пријекоре: „вама је милије зло него добро“, „ви чините оно што знате, но не знате што чините“ и слично. А онда: „Ја сам мнозини омрзнуо... зашто говорим право“.

И Његош, зна се, није само једним оком гледао на свој народ — без свјетла чела нема људске сјенке. О истрази потурица рекао је своју ријеч. Али, не би био оно што јесте да није отворено жигосао и падове својих савременика (рекао бих: притурица) — у „Кули Ђуришића“ ниже црну бројаницу, имена оних који

потрчаше под skut скадарског паше за мучне и гладне године 1846.

Стефан Митров Љубиша велича јунаштво попа Андравића и подвиг Кањошев и осмијехне се над крађом и прекрађом звона, али не оћути недјела бездушних трговаца, лицемјерних калуђера, разних зловника и доушника, поткупљених од туђе власти.

Уз примјере чојства и јунаштва Марко Миљанов не заборавља злу или водњикасту крв у људима. Не признаје посртање честита човјека, оштро дијели људске природе: уз најбољега види најгорега, уз великодушног Тома постоји и „она рђа Вуја Ведине“; он биљежи да „пакосни зликовци“ посјекоше саплеменика Рада Вукашинова и „понесоше му главу скадарскоме везиру да приме бакшиш“ и тако даље.

Народне пјесме и приче, уједно изреке и пословице црногорске истим теразијама одмјеравају врлине и мане људске.

И нова, прогресивно одредијељена литература, међуратна, и Михаило Лалић, у њеним редовима, рсакида са романтичарским хвалоспјесовима — о својем народу проговара трезвено, у име историјске и умјетничке истине; она је ипак једна, али друкчије казивана.

И тако у импозантном дјелу Михаила Лалића — дјелу изворном и универзална значења — проговара сушта истина, неуљепшана чак ни љепотом казивања. Стара је истина да се истина збори управо због најдубље љубави и оданости према својем народу. Ако и мали, народ црногорски је многолик. Сав његов наум није у једној глави ни срце у једним прсима нити чин у једној руци. У доба великих превирања испод свитног дамадана, испод талагана или градског капута може кључати црна, а може црвена крв. Па се чини да и за Лалића — као за Херодота — зло није наличје добра: оно има своје лице и свој глас. Чини се да за Лалића — као за војводу Марка — поганштина остаје оно што јесте у добру и у злу. Чини се да за Лалића — као за Петра првог — „један источник не може слатку и грку воду давати“.

Михаило Лалић, дакле, наставља оном од античких времена назначеном стазом: свака јавна па и књижевна ријеч нек служи једино истини; а она, истина, послужиће касније књижевној ријечи и биће то — како Хомер воли да каже — „крилата ријеч“.

И ето, Лалић узноси врлину и жигоше нељудско истим замахом. На кужна мјеста и чиреве поткожњака не привија књижевне мелеме — одсијеца гњевно и са жестином. Стога његова ријеч не бива без бурна одјека — многе заболи и подјари а већину плијени и заноси и упућује на искуства из минулих времена; кажем већину, не заборављајући књижевну критику.

Зна се, рекао бих, зашто су тако примани романи и приповијетке Михаила Лалића.

Пука истина, али није и књижевно истинита, махом нестаје као понорница кратког тока. Изворну књижевну истину узалуд је тражити у дјелима које висе као изрођени калеси или као прирасти уз туђе стабло, с вјештачким соковима. Истина мора бити и књижевно истинита и самосвојна — од побуде, од проника у самој замисли писца до снаге и љепоте на хартији и до читаоца, свуд и свакад. Простор се осваја на стопи својег тла. Бескрај времена досеже се непоновљиво даровитом ријечи о својем трену и вијеку.

То на дјелу потврђује Михаило Лалић — пјесник истина.

